

مروری بر متون نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در ایران بین سال‌های ۱۳۴۸-۱۳۸۷

دکتر محسن نوکاریزی^۱
شیوا یاری^۲

چکیده

نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی از جمله شیوه‌های نوین سازماندهی اطلاعات می‌باشند که با گسترش روزافزون مجراهای تولید اطلاعات و نیز لزوم افزایش سرعت و دقت دسترسی به اطلاعات تولید شده، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده‌اند. درباره‌ی نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی منابع زیادی به منظور رفع موانع نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی منتشر شده است. هدف از پژوهش حاضر تحلیل و بررسی جامع آثار فارسی موجود از جمله کتاب، پایان‌نامه، و مقاله است که از ابتدای طرح مبحث نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران چاپ و منتشر شده است. نتایج بررسی نشان می‌دهد در ایران نخستین نوشته‌های فارسی در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در اوایل دهه ۱۳۵۰ منتشر شدند و بیشترین برجسته‌ترین آثار این حوزه در دهه ۱۳۸۰ منتشر شدند. همچنین در طول ۴ دهه‌ای که از طرح بحث نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در ایران می‌گذرد، آثار موجود در این حوزه اعم از کتاب و مقاله، بیشتر تألیفی هستند و بیشترین این آثار، به نمایه‌سازی و جنبه‌های مختلف آن اختصاص یافته است.

کلیدواژه‌ها

چکیده‌نویسی، نمایه‌سازی، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، کتاب‌های چاپی فارسی.

مقدمه

جهان همواره در حال تغییر و تحول بوده، اما تحولات عصر حاضر از سرعت و دامنه‌ی شگرفی برخوردار است. ظهور عصر اطلاعات، یکی از عظیم‌ترین چالش‌هایی است که امروزه جوامع مختلف را تحت

۱. استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه بیرجند nowkarzi@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی shivayari@yahoo.com

تأثیر قرار داده است. رشد غیرقابل پیش‌بینی اطلاعات همراه با کاهش زمان مجاز برای پردازش اطلاعات و ضرورت دستیابی سریع پژوهشگران به اطلاعات تولید شده، لزوم توجه به شیوه‌های نوین سازماندهی اطلاعات را ضروری کرده است.

از جمله شیوه‌های نوین سازماندهی اطلاعات، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی انواع منابع اطلاعاتی است. گرچه پیشینه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به هزاران سال پیش از این و به دوران باستان بازمی‌گردد، اما شیوه‌های نوین آن در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم رواج یافت که حجم انتشارات تا حد چشمگیری افزایش یافت و پدیده «انفجار اطلاعات» یا «انتشار اطلاعات» را به وجود آورد. پیدایش رشته‌های جدید علمی، عدم امکان دسترسی پژوهشگران به اطلاعات گذشته با کمک روش‌های پیشین، هزینه‌های زیاد پژوهش‌های علمی، و ضرورت قاطع جلوگیری از دوباره‌کاری از جمله عواملی بود که موجب تکوین و تداوم روش‌های مختلف نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در سازمان‌های مختلف فراهم‌آوری اطلاعات علمی شد (۴۶).

با اتمام قرن بیستم، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، اندیشه‌های آغازین در دوران گذشته را پشت سر گذاشته است. روزآمدی، تنوع و فراوانی منابع غیرکتابی، به‌ویژه با توجه به منابع فراوان موجود از طریق اینترنت و نیز لزوم ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی، نیاز به روش‌های جدید نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی را ضرورت بخشیده است.

در واقع، ما از نمایه‌ها و چکیده‌های منابع چاپی به نمایه‌ها و چکیده‌های منابع الکترونیکی رسیده‌ایم. اکنون، نمایه شبکه جهان‌گستر را با چالش‌های نمایه‌سازی بسیار قوی پیش‌رو داریم. بحث‌هایی نیز در زمینه وب پنهان و وب معنایی انجام می‌شود و این نگرانی را مطرح می‌کند که اطلاعاتی تولید شود و ما توان اطلاع‌رسانی به‌موقع آن را نداشته باشیم.

از طرفی، این حوزه، امروزه پیچیده شده و پژوهشگرانی از رشته‌های مختلف درگیر فعالیت‌های نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی شده‌اند. فعالیت‌هایی که اغلب مورد توجه متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده است. این گفته، به‌ویژه در حوزه‌های پردازش متن، نمایه‌سازی، و چکیده‌نویسی خودکار و نمایه‌سازی منابع چندرسانه‌ای بیشتر صدق می‌کند. در نتیجه، مقالات مرتبط بیش از پیش در متون بسیار متنوعی پراکنده شده‌اند و اکنون حوزه‌های تخصصی متنوعی از جمله زبان‌شناسی، علوم رایانه، هوش مصنوعی، و فناوری گفتار بر محتوای نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی اثر می‌گذارند.

در ایران نیز از اوایل دهه ۱۳۵۰، تقریباً همزمان با آغاز آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، انتشار آثار گوناگونی در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی آغاز شد. البته ذکر این نکته خالی از فایده نیست که ارائه خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی حتی پیش از انتشار آثاری در این حوزه آغاز شده بود. به این ترتیب که نخستین خدمات ارائه شده در این حوزه، توسط پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی

ایران^۳ با انتشار نشریه‌ای با عنوان «چکیده» در سال ۱۳۴۸ آغاز شد. ۳ سال بعد، نخستین اثر در این حوزه، که مقاله‌ای ترجمه‌ای با عنوان «نمایه‌سازی نشریات ادواری» اثر فرایدی^۴ (۵۸) بود، توسط آقامیری به فارسی برگردانده شد. در این دهه شاهد انتشار مقالات تألیفی مهم و برجسته‌ای هستیم که تأثیرگذاری آنها بر آثاری که در دهه‌های بعد نوشته شدند، کاملاً مشهود است.

نقطه عطف انتشار منابعی در این حوزه به دهه ۱۳۸۰ باز می‌گردد. در این دهه، اهمیت پرداختن به نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، به عنوان شیوه‌های نوین سازماندهی منابع به‌ویژه با افزایش حجم منابع غیرکتابی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، منابع فراوان موجود در دسترس از طریق اینترنت و نیز ضرورت ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی، نسبت به دهه‌های قبل دوچندان شد. در این دهه شاهد انتشار بیشترین آثار همراه با بسط مباحث مطرح شده در دوره‌های قبل و همچنین، طرح مباحث جدیدی مانند نمایه‌سازی در وب، نمایه‌سازی معنایی، نمایه‌سازی چندرسانه‌ای‌ها، نمایه‌سازی منابع الکترونیکی، و نظایر آن هستیم. هدف هر یک از این منابع این بوده که بخشی از اطلاعات موردنیاز را در راستای کار نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی انواع منابع فراهم آورند و به این ترتیب گوشه‌ای از مشکلات موجود بر سر راه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی منابع در

ایران را برطرف کنند.

در مقاله حاضر سعی می‌شود با رویکردی تحلیلی به بررسی جامع آثار فارسی موجود در این حوزه از جمله کتاب، پایان‌نامه، و مقاله‌هایی که از ابتدای طرح مبحث نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به شیوه نوین امروزی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران چاپ و انتشار یافته و در پیشبرد این حوزه مؤثر بوده‌اند، پرداخته شود. همچنین لازم به ذکر است که، به دلیل جلوگیری از افزایش حجم مقاله، از بررسی و تحلیل آثار موجود در زمینه اصطلاحنامه‌ها و فراداده‌ها، که در حوزه موضوعی نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی قرار می‌گیرند و نیز آثار گوناگون منتشر شده در سایر رشته‌ها در این حوزه، خودداری شده است.

۱. کتاب‌ها

در این بخش به منظور سهولت بررسی و تحلیل کتاب‌های حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، در ۴ دهه، از دهه ۱۳۵۰ تا ۱۳۸۰ به بررسی و تحلیل این منابع می‌پردازیم.

نخستین کتاب و تنها کتابی که در دهه ۱۳۵۰ منتشر شد، «راهنمای نمایه‌سازی مدارک و گسترش اصطلاحنامه توسعه فرهنگی در کشورهای آسیا» اثر سن‌ویل^۵ (۴۴) است که توسط آذرنگ به فارسی برگردانده شد. این کتاب گزارشی از مشاهدات نویسنده از فعالیت‌های مرکز اسناد فرهنگی آسیاست. کتاب

۳. این مرکز از سال ۱۳۸۴ عنوان آن به پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران ارتقا یافته است. عنوان پیشین آن مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران بوده است.

5. Sainville

4. Fridy

با تشریح اهداف مرکز اسناد فرهنگی آسیا و معرفی خدمات و منابع آن آغاز شده و در ادامه بر اساس دو استاندارد بین‌المللی شناخته شده در حوزه نمایه‌سازی به بیان نکات آموزشی و عملی در زمینه دستورالعمل‌های مربوط به نمایه‌سازی می‌پردازد. اما کتاب مذکور به دلیل حجم اندک و نیز با توجه به اینکه تنها قسمتی از آن به مبحث نمایه‌سازی اختصاص یافته بود، پاسخگوی نیاز نمایه‌سازان نبود.

بحران‌های مربوط به جنگ تحمیلی در دهه ۱۳۶۰ بر این حوزه نیز، بی‌تأثیر نبوده و از جمله دلایل رکود انتشار منابع در این دهه بوده است. از این رو، در این دهه نیز تنها شاهد انتشار چهار عنوان کتاب هستیم. نخست، کتابی جزوه مانند با عنوان اصول نمایه‌سازی از سلسله انتشارات یونسکو است که توسط مهدوی (۱۰۶) ترجمه شد. این اثر با هدف برقراری اصول معتبر و یکدستی به هنگام بازنمود موضوع یک مدرک به فرایند نمایه‌سازی پرداخته است. دو کتاب دیگر نیز با عنوان‌های اصول نمایه‌سازی همارا با تاکید بر علوم هسته‌ای (۷۵) و راهنمای نمایه‌سازی به کمک رایانه برای نظام بین‌المللی اطلاع‌رسانی علوم هسته‌ای (۷۶)، نوشته‌ی محبت، منتشر شد. در کتاب نخست مراحل کلی نمایه‌سازی منابع غیرکتابی شامل انتشارات دولتی، پایان‌نامه‌ها، گزارش‌های علمی و فنی، و مقالات مورد بحث قرار گرفته است. در کتاب دوم دستورالعمل‌هایی درباره‌ی چگونگی نمایه‌سازی منابع غیرکتابی و آماده‌سازی آنها برای برنامه‌نویسی جهت

ورودی رایانه در نظام بین‌المللی اطلاع‌رسانی علوم هسته‌ای ارائه شده است. آخرین کتاب منتشر شده در این دهه چکیده‌نویسی، مفاهیم و روش‌ها اثر مهدوی (۹۰) است. این کتاب نخستین نوشتار به زبان فارسی است که چکیده‌نویسی را از جنبه‌های مختلف آن مورد بررسی قرار داده است.

در دهه ۱۳۷۰، نیز همچون دهه‌های قبل تحولی چشمگیر در انتشار آثاری در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی پدیدار نشد و تنها شاهد انتشار سه کتاب هستیم که به شرح و بسط مباحث مطرح شده در دهه‌های قبل پرداخته‌اند. نخست، کتاب نمایه‌سازی همارا: مفاهیم و روش‌ها تألیف آقابخشی (۶) است که ویرایش نخست آن در سال ۱۳۷۲، ویرایش دوم در سال ۱۳۷۶، و ویرایش سوم آن در سال ۱۳۸۶ منتشر شد. اما در ویرایش‌های انجام شده، تجدیدنظری در مطالب و ویرایش نخست صورت نگرفته و تنها مطالبی در مورد فهرست‌نویسی مدارک غیرکتابی و به شکل بسیار مختصر مطالبی در مورد نمایه‌سازی ماشینی و متاتزاروس به محتوای کتاب افزوده شده است. کتاب «تحلیل موضوعی و نمایه‌سازی: مبانی نظری و توصیه‌های عملی» اثر فاگمن^۶ (۵۷) توسط مزینانی ترجمه شد. در این کتاب، به روندهای ذهنی و انسانی نمایه‌سازی ماشینی توجه خاصی شده و در واقع مبانی نظری استقرار نظام‌های اطلاع‌رسانی و نمایه‌سازی ماشینی مورد بررسی قرار گرفته است. نکته قابل ذکر در این کتاب تدارک سه نوع نمایه

انتهای کتاب با هدف تمرینی عملی برای نمایه‌سازی است که حجم زیادی از کتاب را به خود اختصاص داده است. کتاب «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی» راوی^۷ (۳۴) توسط مهرداد به فارسی ترجمه شده است. در این کتاب، به شرح عملیات مهم نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی پرداخته شده است.

دهه ۱۳۸۰ نقطه عطفی در تاریخ نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در ایران است. در این دهه، اهمیت پرداختن به نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به عنوان شیوه‌های نوین سازماندهی منابع به‌ویژه با افزایش حجم منابع غیرکتابی، منابع فراوان موجود از طریق اینترنت و نیز ضرورت ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی، نسبت به دهه‌های قبل دوچندان شده است و شاهد انتشار بیشترین آثار همراه با بسط مباحث مطرح شده در دوره‌های قبل و همچنین طرح مباحث جدیدی مانند نمایه‌سازی در وب، نمایه‌سازی چندرسانه‌ای‌ها، نمایه‌سازی منابع الکترونیکی، و نظایر آن هستیم.

با توجه به نیاز به اطلاعات بیشتر در بعضی از زمینه‌های خاص و نبود اطلاعات کافی در منابع منتشر شده در دوره‌های قبل، برخی از کتاب‌هایی که در این دوره انتشار یافتند، به‌طور ویژه مطالب خود را به بحث خاصی از مباحث مطرح در حوزه چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی اختصاص دادند. به‌طور مثال، دو کتاب منتشر شده در این دوره شامل *نمایه‌سازی کتاب: راهنمایی برای ناشران، نمایه‌سازان، کتابداران، مؤلفان و مترجمان از نوروژی* (۹۹)؛ و *آماده‌سازی*

کتاب: *بخش دوم هنر نمایه‌سازی به انضمام استانداردهای ایزو اثر پورممتاز (۱۹)*، به‌طور ویژه به بحث نمایه‌سازی کتاب پرداخته‌اند. همچنین، نیاز روزافزون به تهیه نمایه‌ها و چکیده‌هایی مطابق با استانداردهای معتبر در این حوزه و وضعیت نامطلوب رعایت این استانداردها در منابع فارسی، موجب شد دو کتاب *اصول نمایه‌سازی براساس استاندارد ایزو ۹۹۹-۱۹۹۶* اثر صدیق‌بهزادی (۵۲)؛ و *اصول چکیده‌نویسی براساس استاندارد ایزو ۲۱۴-۱۹۷۶* از صدیق‌بهزادی و مولوی (۵۳)، براساس استانداردهای ایزو تهیه و منتشر شود.

نیاکان (۱۰۱)، در کتاب خود با عنوان *نمایه‌سازی ماشینی* به بحث پیرامون جنبه‌های مختلف نمایه‌سازی ماشینی از مرحله نظری تا مرحله اجرایی آن پرداخته است. به دلیل افزایش تنوع و تعداد منابع چندرسانه‌ای و لزوم دستیابی به اطلاعات موردنیاز، برای نمایه‌سازی این منابع، رستمی‌گومه و معرفت کتابی را با عنوان *نمایه‌سازی چندرسانه‌ای‌ها و آثار خلاق: مسائل مربوط به معنا و تفسیر اثر رافرتی و هیدرلی*^۸ (۳۳) ترجمه کردند. در این اثر، با مروری بر بازیابی اطلاعات و جنبه‌های مختلف مربوط به آن، به بحث پیرامون بازیابی اطلاعات چندرسانه‌ای‌ها و نمایه‌سازی آنها پرداخته شده است.

سایر آثار انتشار یافته در این دهه ضمن شرح و بسط اطلاعات مورد بحث در دهه‌های گذشته، به طرح مباحث جدیدی پرداخته‌اند که در سال‌های اخیر در حوزه نمایه‌سازی و

چکیده‌نویسی مطرح شده و در مجموع آثاری برجسته و اثرگذار در این حوزه به شمار می‌آیند، از آن جمله می‌توان به آثار زیر اشاره کرد: مبانی نمایه‌سازی اثر محمدی‌فر (۷۷)؛ «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی: مبانی نظری و عملی» از لنکستر^۹ (۷۱) ترجمه گیلوری؛ نمایه و نمایه‌سازی از ضرغامیان (۵۴)؛ «درآمدی بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی» از کلیولند و کلیولند^{۱۰} (۶۶) ترجمه حسینی؛ چکیده‌نویسی از شفیع‌پور فومنی (۵۰).

در این میان کتاب مبانی نمایه‌سازی (۷۷)، اثر تألیفی ارزشمندی به نظر می‌رسد. در این کتاب افزون بر مفاهیم اساسی نمایه‌سازی، روش‌شناسی و شیوه‌نامه نمایه‌سازی، به بحث پیرامون آموزش نمایه‌سازی، نمایه‌سازی کتاب‌های الکترونیکی و نظایر آن پرداخته شده و تقریباً در کلیه مباحث و موضوعات آن همزمان با تشریح شیوه نمایه‌سازی فارسی، نمایه‌سازی انگلیسی نیز تشریح شده است. این کتاب شامل چند پروژه نمایه‌سازی است که علاوه بر آموزش، کاربردهای فرهنگی و اقتصادی فراوانی دارند.

اثر ارزشمند دیگر، کتاب «نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی: مبانی نظری و عملی» نوشته لنکستر (۷۱) است. این کتاب در مجموع با تکیه بر مباحث نظری و پیشینه‌ای، بسیار کاربردی و عمل‌گرایانه است. نویسنده اثر نامی آشنا در حوزه چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی است که با سابقه‌ای در حدود ۴۰ سال در این حوزه و نگارش کتاب‌ها و مقالات متعدد و پژوهش‌های مختلف، باعث شده تا اولاً آثار

او از جامعیت بالایی برخوردار باشند؛ ثانیاً درگیری عملی وی با این حوزه موضوعی باعث شده تا جنبه کاربردی آثار او با جنبه‌های نظری آن هم‌سنگ باشد. ویژگی بارزی که در کمتر کتابی از این نوع می‌توان یافت. طرح مباحث جدیدی همچون نمایه‌سازی آثار تخیلی، نمایه‌سازی منابع چندرسانه‌ای، نمایه‌سازی در اینترنت، روش‌های ارزیابی و بهبود نمایه‌سازی، و نظایر آن نیز از دیگر ویژگی‌های برجسته این کتاب است.

۲. مقاله‌ها

در این بخش نیز همانند بخش کتاب‌ها به منظور سهولت بررسی و نشان دادن سیر پیشرفت و تکامل موضوعی مقالات حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی با استفاده از تقسیم‌بندی تاریخی در ۴ دهه، از دهه ۱۳۵۰ تا ۱۳۸۰ به بررسی و تحلیل این منابع می‌پردازیم.

براساس اطلاعات به دست آمده، نخستین مقاله‌ای که در ایران، به طور رسمی، در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی منتشر شد، مقاله‌ای با عنوان «نمایه‌سازی نشریات ادواری» اثر فرایدی (۵۸) است که توسط آقامیری به فارسی برگردانده شد. در این اثر، در کنار ارائه نمونه‌هایی از نمایه‌های جدید و قدیم مجلات، در رابطه با خصوصیات نمایه‌های ادواری و شیوه‌های تهیه آنها بحث شده است، اما به عنوان نخستین منبع مطالب زیادی ندارد. سایر مقالاتی که در این دهه نوشته شدند، با توجه به نیاز به اطلاعات در

9. Lancaster

10. Donald B. Cleveland & Ana D. Cleveland

زمینه مباحث نظری و عملی این حوزه و جدید بودن بحث در ایران به تشریح تاریخچه، تعاریف، دستورالعمل‌ها و اصول نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی پرداختند (۹۲؛ ۴۵؛ ۵؛ ۱۱؛ ۹۶؛ ۱۶؛ ۴۷؛ ۹۳؛ ۵۹؛ ۸۰؛ ۸۱؛ ۸۲؛ ۸۳). در این میان، مقاله فوسکت با دیدی متفاوت از مقالات تألیفی در این دهه با ارائه مطالبی در مورد چند نوع رده‌بندی، واژه‌نامه و سرعنوان موضوعی به توضیح مختصری پیرامون نمایه‌سازی همارا پرداخته است.

نکته قابل توجه در این دهه وجود آثار تألیفی برجسته‌ای است که تأثیر آنها در انواع منابع منتشر شده در دهه‌های بعد مشاهده می‌شود و دیگر اینکه وجود این منابع نبود کتابی مناسب را در آن زمان تا حدودی جبران کرده است.

مشکلات جنگ تحمیلی و اثرات نامطلوب آن بر تولید و انتشار منابع علمی در دهه ۱۳۶۰، بر این حوزه موضوعی نیز بی‌تأثیر نبوده و رکود قابل ملاحظه‌ای را در انتشار انواع منابع، به‌ویژه مقالات، که در دهه گذشته پیشرفت چشمگیری را در این حوزه نشان داده بودند، موجب شد. از این رو، در این دهه تنها شاهد انتشار سه مقاله هستیم (۳؛ ۲۲؛ ۸۶). مساوات به شکل پرسش و پاسخ به بررسی ابهامات و اشکال‌هایی که درباره چکیده‌ها و فرایند چکیده‌نویسی پیش می‌آید، پرداخته است (۸۶)، اما با توجه به شیوه طرح آن به نظر می‌رسد بیشتر مناسب جزوه‌ای درسی باشد تا یک مقاله. در دهه ۱۳۷۰، انتشار آثار مختلف به

ویژه آثار ترجمه، نوید شکوفا شدن بحث نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی را می‌دهد. نخستین اثر در این دهه مقاله‌ای با عنوان «پیش‌همارایی، آری یا نه؟» اثر اسونونیوس^{۱۱} بود که توسط مزینانی ترجمه شد (۸). در این مقاله به بررسی ریشه‌های تاریخی تحلیل موضوعی اشاره شده و با استفاده از معیارهای مختلفی به مقایسه نمایه‌سازی همارا و پیش‌همارا در فهرست‌های پیوسته کنونی پرداخته شده است. در این دوره آثار ترجمه چشمگیر است (۳۷؛ ۷۴؛ ۸۵؛ ۱۸؛ ۶۳؛ ۷۰؛ ۷۳).

در این میان، مقاله «الگوی روش‌شناختی برای چکیده‌نویسی مستند» اثر پینتو مولینا^{۱۲} (۱۸) با توجه به رویکرد ویژه‌ای که به مبحث چکیده‌نویسی دارد، اثری ارزشمند به نظر می‌رسد. در این مقاله نویسنده ضمن تشریح فرایند چکیده‌نویسی به کاربرد و استفاده رشته‌های منطق و فلسفه، زبان‌شناسی، و روان‌شناسی‌شناختی در فرایند چکیده‌نویسی پرداخته است.

نعمت‌زاده (۹۸) با نگارش مقاله «پارامتر هسته و نمایه‌سازی: مقایسه‌ای بین گروه اسمی انگلیسی و فارسی»، با رویکردی زبان‌شناختی به بررسی گروه‌های اسمی و مقایسه آن در زبان فارسی و انگلیسی از نظر میزان ارائه اطلاعات واژگان با توجه به ترتیب قرارگرفتن آنها در گروه‌های اسمی پرداخته است. مقاله سمایی (۴۲) نیز با عنوان «مفرد و جمع در نمایه‌سازی» نیز، با رویکردی زبان‌شناختی نوشته شده است.

بحث نمایه‌سازی در نظام‌های اطلاعاتی و نمایه‌سازی خودکار و رایانه‌ای نیز از مباحث جدید مطرح شده در این دوره است که سه مقاله قابل توجه در این موضوعات نوشته شده است (۶۸؛ ۱۰۵؛ ۶۹) و به نظر می‌رسد که در توسعه این حوزه‌های جدید، این آثار تأثیرگذار بوده‌اند.

با توجه به اهمیتی که شبکه‌های جهانی در امر اطلاع‌رسانی پیدا کرده‌اند، در دهه ۱۳۸۰ برای نخستین بار مقاله‌هایی در موضوع نمایه‌سازی پایگاه‌های اینترنتی و اطلاع‌رسانی منتشر شد و توجه به ویژگی‌های نمایه‌سازی شبکه‌های اطلاع‌رسانی، به‌ویژه اینترنت، اهمیت یافت. از این رو، در این دهه علاوه بر مقالاتی که با رویکردهای نوینی به مباحث طرح شده در دهه‌های قبل پرداخته‌اند، مباحث جدیدی مانند نمایه‌سازی در موتورهای کاوش وب، نمایه‌سازی معانی پنهان، نمایه‌سازی تصاویر، و نظایر آن در مقالات پدیدار می‌گردد. به این دلیل آثار انتشار یافته در این دوره در چند دسته قرار می‌گیرند:

دسته‌ای به طرح مجدد مباحث طرح شده در دوره‌های پیش و بسط آنها پرداخته‌اند، که آثار زیر از آن جمله‌اند: «بررسی کاربرد نمایه‌سازی ماشینی در کتابخانه‌ها» اثر نیاکان (۱۰۱)؛ «آیین چکیده‌نویسی» اثر نجیبی (۹۷)؛ «ارزشیابی نمایه‌ها: ملاک‌های نمایه کارآمد» اثر لی^{۱۳} (۷۲) ترجمه مختاری؛ «لزوم استانداردهای نمایه‌ها با نگاهی به نمایه‌های انتهای کتاب براساس استاندارد ایزو ۹۹۹ - ۱۹۹۶» اثر تیموری خانی (۲۱)؛ «ارزیابی

نمایه و نمایه‌سازی: معیارها و استانداردها» اثر اشرفی‌ریزی و کاظم‌پور (۹)؛ و «بررسی انسجام در نمایه‌سازی» اثر اشرفی‌ریزی و کاظم‌پور (۱۰).

برخی به بررسی وضعیت نمایه‌ها و چکیده‌ها پرداخته‌اند که از آن جمله‌اند: «نحوه نمایه‌سازی پایان‌نامه‌ها در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران» اثر معمارطلوعی (۸۸)؛ «چگونگی نمایه‌سازی در پایگاه‌های اطلاعاتی مراکز اطلاع‌رسانی تهران» اثر میرجلیلی (۹۵)؛ و «مقایسه چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق (ع) از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۲ با استانداردهای بین‌المللی ایزو» اثر دیبا و لاریجانی (۳۱).

در زمینه نمایه‌های استنادی و با توجه به اهمیت فراوان آنها به عنوان بسترهای مناسبی جهت عرضه اطلاعات کتابشناختی مقالات کلیدی و برجسته علمی، ارزیابی انتشارات علمی کشورها، سازماندهی تولیدکنندگان علم و نظایر آن مقالاتی نیز نوشته شده است که از میان آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: «نمایه استنادی علوم: ساختار و کاربردهای آن» اثر عصاره و فارسی (۶۱)، و «بازخوانی زیربنا و ملاحظات نظری نمایه استنادی» اثر دیبانی (۳۰).

آثاری نیز به نمایه‌سازی در وب پرداخته‌اند، مانند «چه عواملی یک نمایه وب مناسب به‌وجود می‌آورند؟» اثر هنینگر^{۱۴} (۱۰۳) ترجمه نوروزی‌چاکلی؛ «ساختار نمایه‌سازی در موتورهای کاوش وب» اثر کمیجانی (۶۷)؛ «مروری بر نمایه‌سازی معانی پنهان:

13. Lee

14. Henninger

نظریه‌ها و کاربردها» اثر دستغیب (۲۷)؛ «نمایه‌سازی معنایی پنهان» اثر زوارقی (۳۹)؛ «مروری بر رویکردهای نمایه‌سازی خودکار وب: محتوامحوری، استناد محوری و معنا محوری» اثر شریف (۴۹)؛ و «نمایه‌سازی خودکار وب با استفاده از خزنده مهاجر» اثر پاپاپترو^{۱۵} (۱۷) ترجمه مظفری غربا. همان‌طور که به نظر می‌رسد، اکثر مقالات منتشر شده در زمینه نمایه‌سازی در وب، تأکید ویژه‌ای بر رویکرد معنامحوری در روند نمایه‌سازی در وب داشته‌اند.

با توجه با اهمیت تصاویر در بسیاری از رشته‌ها مانند معماری و پزشکی و نیاز روزافزون به سازماندهی آنها به شکلی که پاسخگوی نیاز استفاده‌کنندگان باشند، آثاری نیز به بحث پیرامون نمایه‌سازی تصاویر پرداخته‌اند، که برخی از آنها عبارت‌اند از: «مروری بر نمایه‌سازی متنی، محتوایی و فازی تصاویر رقمی: نظام بازیابی تصاویر رقمی» اثر دستغیب (۲۶)؛ و «کاربرد فولکسونومی در بازنمون تصاویر دیجیتالی: رویکردی نوین در نمایه‌سازی کاربر مدار» اثر سبزی‌پور (۴۱). هر چند بررسی‌ها نشان می‌دهد که این حوزه هنوز در ابتدای راه است، اما جای بسی امیدواری است که در ایران نیز همپای سایر کشورها به این مبحث توجه شده است.

دسته دیگری از آثار به طرح مباحث و رویکردهای جدیدی در مباحث مطرح شده در دهه‌های پیش پرداخته‌اند، از جمله این آثار «کاربرد اصطلاح‌شناسی و واژه‌گزینی در نمایه‌سازی ماشینی و بازیابی اطلاعات»

اثر حسینی‌بهشتی (۲۳)؛ «کنترل کیفیت نمایه‌سازی» اثر علیدوستی، عصاره و کاظم‌پور (۶۲)؛ «بهبود روش‌های محاسبه مدخل‌ها در نمایه‌گردان جایگشتی» اثر سام‌آرام (۴۰)؛ «چکیده ساختاری و نقش آن در فشرده‌سازی اطلاعات علوم پزشکی و بهداشتی» اثر مختاری (۷۹)؛ و «متافیزیک زبان در نمایه‌سازی» اثر خندان (۲۵). مقاله اخیر نخستین و تنها اثری است که تاکنون با رویکردی فلسفی به بحث پیرامون زبان در نمایه‌سازی پرداخته است و به نظر می‌رسد جایگاه مناسبی در این حوزه در آینده داشته باشد.

برخی از آثار دیگر وجود دارد که در این دهه منتشر شده و هر یک به بحث تازه‌ای در حوزه نمایه‌سازی پرداخته است (۸۷؛ ۲۸؛ ۱۶؛ ۳۶؛ ۹۴؛ ۱۰۴؛ ۳۸).

۳. پایان‌نامه‌ها

با توجه به اهمیت پایان‌نامه‌ها و نتایج کاربردی آنها در بهبود وضعیت حوزه مورد بررسی، در این زمینه نیز تقریباً همزمان با آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی شاهد انتشار آثار متعددی هستیم. نخستین پایان‌نامه در ایران که در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی نوشته شد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد آزادیان (۴) با عنوان «نمایه‌سازی گردان و برخی از مشکلات آن در زبان فارسی» است. او در این اثر به طرح مباحثی پیرامون نمایه‌ها، به ویژه نمایه گردان پرداخته و با استفاده از مجموعه‌ای از مدارک و تهیه یک نمایه

گردان و یک فهرست موضوعی مشکلات مربوط به این نوع نمایه را در زبان فارسی مورد بررسی قرار داده است. دو سال پس از آن، آذرنگ (۲) نیز پایان‌نامه خود را در حوزه شیوه‌های نمایه‌سازی و مشکلات آن در زبان فارسی نوشت. وی به بررسی مسائلی از قبیل اصطلاحات نمایه‌سازی، تاریخچه، و تعریف نمایه‌سازی، زبان نمایه و زبان فارسی، و انواع نمایه‌ها پرداخت و بحث‌هایی را پیرامون فهرست اعلام مطرح کرد.

باقری (۱۰۷) نیز پایان‌نامه دکتری خود را در حوزه خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در ایران در دانشگاه پنجاب نوشت. او در این پایان‌نامه ضمن بررسی تاریخچه و تحول نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در ایران و ارائه جزئیات ایجاد اصطلاحنامه‌های فارسی، به معرفی مراکز ارائه‌دهنده خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی پرداخته و نمایه‌ها و چکیده‌های تهیه شده در ایران را نیز معرفی کرده است. بعد از این سه پایان‌نامه که در آنها به بیان مباحث نظری در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی پرداخته شده است، در سایر پایان‌نامه‌های نوع کاربردی، نتایج عملی به‌کارگیری این شیوه‌نویس سازماندهی در زمینه‌های گوناگون مورد بررسی قرار گرفته است.

در میان پایان‌نامه‌های کاربردی، موضوعی که خیلی به چشم می‌خورد، بحث بررسی نمایه‌های انتهایی کتاب است که بحث خاصی در نمایه‌سازی به حساب می‌آید و اصول و قواعد منحصر به فردی دارد. در واقع، نخستین پایان‌نامه‌ها در ایران و در این زمینه در اوایل دهه ۱۳۷۰ نوشته شد. در این حوزه، نخستین

پایان‌نامه توسط مزینانی (۸۴) نوشته شد که به بررسی نمایه‌های انتهایی کتاب‌های فارسی حوزه علوم پزشکی منتشر شده در اواخر دهه ۱۳۶۰ و آغاز دهه ۱۳۷۰ پرداخته است. مزینانی در این حوزه آغازگر راهی بود که منجر به انجام پژوهش‌های مختلف دیگری در سال‌های پس از آن شد و می‌توان گفت که بیشترین کارها در این مبحث انجام شد. از میان کارهای انجام شده در حوزه نمایه‌های انتهایی کتاب می‌توان به پایان‌نامه‌های شریفیان (۴۸) در باب کتاب‌های رشته زبان و ادبیات فارسی و آبادطلب (۱) در مورد کتاب‌های فارسی حوزه علوم فنی و مهندسی اشاره کرد. برخی از پایان‌نامه‌ها همین موضوع نمایه‌های انتهایی کتاب را از نظر مطابقت با استانداردهای بین‌المللی (مثل ایزو) مورد توجه قرار داده‌اند که از آن جمله می‌توان آثار کریمی (۶۵)، تجعفری (۲۰)، و دهنوی (۲۹) را برشمرد. در این بین فقط یک پایان‌نامه وضعیت نمایه‌نامه‌های نشریات ادواری فارسی را مورد بررسی قرار داده است (۳۲).

در حوزه چکیده‌نویسی، بیشتر کارها به بررسی وضعیت چکیده‌های تهیه شده برای پایان‌نامه‌ها، مجلات، و نشریات فارسی و میزان تبعیت آنها از استانداردهای موجود در این زمینه پرداخته‌اند. نخستین اثر در این زمینه توسط حفیظی اردکانی (۲۴) به رشته تحریر درآمد که به مبحث میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دو دانشگاه اختصاص یافته بود. ملک‌محمدی (۸۹) و کریم‌زاده (۶۴) نیز همین موضوع را مورد بررسی قرار داده‌اند.

بررسی انطباق چکیده مقالات مجلات با دستورالعمل‌ها و استانداردها موجود در حوزه نمایه‌سازی نشریات نیز موضوع آثار مختاری (۷۸) و شیردل (۵۱) است. البته کار مطابقت مقالات در این دو اثر با استانداردهای مختلفی انجام شده است. بررسی مختصر مبحث چکیده‌نویسی نیز نشان می‌دهد که این موضوع مانند بحث نمایه‌های انتهای کتاب از بسامد نسبتاً بالایی در پایان‌نامه‌ها برخوردار است.

سایر پایان‌نامه‌های نوشته شده در این حوزه در چند دسته عمده قرار می‌گیرند. برخی به بررسی وضعیت نمایه‌سازی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پرداخته‌اند (۶۰). بعضی نمایه‌سازی مواد غیرمکتوب را هدف قرار داده‌اند (۳۵). گروهی دیگر وضعیت نمایه‌سازی پایگاه‌های اطلاعاتی مقالات فارسی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند (۷).

بحث نمایه‌ استنادی نیز موضوع پایان‌نامه فارسی (۵۶) است که در آن طرح نمایه استنادی علوم جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد شده است. نگارنده در این اثر دلیل طرح خود را نبود منبعی مستقل در حوزه علوم برای منابع فارسی و عدم پوشش نمایه استنادی علوم مؤسسه اطلاعات علمی که نشان‌دهنده کل تولیدات علمی کشورهای غیرانگلیسی زبان است، ذکر می‌کند.

دو پایان‌نامه نیز با رویکرد ویژه‌ای به بررسی عملکرد نمایه‌سازان و شیوه نمایه‌سازی منابع پرداخته‌اند و میزان مطابقت کلیدواژه‌های عنوان با توصیفگرهای انتخاب شده توسط

نمایه‌سازان را بررسی کرده‌اند. نخست مریم انصاری (۱۲) و سپس ایرانشاهی (۱۳) این کار را در دو پایگاه مختلف انجام دادند.

اما در زمینه مباحث جدید نمایه‌سازی مثل نمایه‌سازی ماشینی، نیز کارهای نسبتاً خوبی انجام شده و برخی جنبه‌های این موضوع در چند پایان‌نامه به تصویر کشیده شده است. در این حوزه سه اثر نوشته شده که هر یک از جنبه‌های خاص به موضوع پرداخته است (۱۰۰؛ ۱۵؛ ۴۳). نخستین اثر امکان‌سنجی نمایه‌سازی ماشینی مدارک پایگاهی خاص، دومی نمایه‌سازی ماشینی مقالات براساس قانون زیف و آخرین اثر شناسایی واژه‌های غیرمفهومی در نمایه‌سازی خودکار مدارک فارسی را مورد توجه قرار داده‌اند.

اما ظهور اینترنت و سپس ابزار مختلف جست‌وجوی اطلاعات در آن نیز توجه بسیاری از پژوهشگران را به خود جلب کرده است. بحث نمایه‌سازی نیز یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های موجود در زمینه چگونگی کار موتورهای کاوش است. در نتیجه، این حوزه در پایان‌نامه‌های فارسی نادیده گرفته نشده است و گروهی دیگر از پایان‌نامه‌ها به مسائل این حوزه، یعنی نمایه‌سازی در موتورهای کاوش پرداخته‌اند. دو پایان‌نامه به موضوع نمایه‌سازی موتورهای کاوش از دو دید مختلف پرداخته‌اند (۹۱؛ ۵۵).

نتیجه‌گیری

نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی اطلاعات، در ابعاد مختلف آن ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. زیرا، دستیابی سریع به اطلاعات

علمی موردنظر از میان حجم عظیم تولیدات علمی جهان تنها از طریق نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی و بهره‌گیری از فناوری‌های اطلاعات امکان‌پذیر است.

در ایران، نخستین نوشته‌های فارسی در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در اوایل دهه ۱۳۵۰ منتشر شدند. در این دهه مقالات برجسته‌ای به رشته تحریر درآمدند، اما وضعیت مطلوبی در زمینه انتشار کتاب و پایان‌نامه مشاهده نمی‌شود. در دهه بعد به دلیل مشکلات ناشی از جنگ تحمیلی، رکود قابل ملاحظه‌ای را در انتشار انواع منابع شاهد هستیم. اما در دهه ۱۳۷۰ با انتشار انواع منابع و طرح مباحثی مانند بررسی وضعیت نمایه‌ها و چکیده‌ها در منابع مختلف، و بسط و توسعه مباحث مطرح شده در دهه‌های پیش وضعیت نامطلوبی که در گذشته به وجود آمده بود، تا حدودی بهبود یافت. به هر حال، بیشترین و برجسته‌ترین آثار این حوزه در دهه ۱۳۸۰ منتشر شدند. در این دهه اهمیت پرداختن به نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به عنوان شیوه‌های نوین سازماندهی منابع به‌ویژه با افزایش حجم منابع غیرکتابی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، منابع فراوان موجود بر روی اینترنت و نیز ضرورت ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی، نسبت به دهه‌های قبل دو چندان شده است. لذا در این دهه شاهد انتشار بیشترین آثار همراه با بسط مباحث مطرح شده در دوره‌های قبل و همچنین طرح مباحث جدیدی مانند نمایه‌سازی در وب، نمایه‌سازی معنایی، نمایه‌سازی چندرسانه‌ای‌ها، نمایه‌سازی منابع الکترونیکی

و نظایر آن هستیم.

به‌طورکلی، از این بررسی می‌توان نکات زیر را استنباط کرد:

۱. در مجموع روند انتشار انواع منابع در این حوزه رو به رشد و تکامل بوده و به‌ویژه در سال‌های اخیر در کتاب‌ها و مقالاتی که به چاپ رسیده‌اند، این روند کاملاً مشهود است. اما در بحث‌های جدید پایان‌نامه‌های اندکی نگاشته شده‌اند و نیاز به پژوهش و کار بیشتری وجود دارد.

۲. نکته قابل توجه، کاربرد فناوری‌های اطلاعات، به‌ویژه رایانه، در فرایند نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی از همان ابتدای طرح بحث در ایران است. با پیشرفت فناوری‌های اطلاعات این حوزه نیز دستخوش تغییرات فراوانی شده است، به‌گونه‌ای که امروزه یکی از بحث‌های اصلی در این حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی با استفاده از رایانه و سخت‌افزارهای مربوط است. ولی اینکه در عمل تا چه حد از نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مربوط در این حوزه استفاده می‌شود، بحث و تحقیق بیشتری را می‌طلبد.

۳. بیشتر آثار انتشاریافته در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی - اعم از کتاب و مقاله - تألیفی هستند نه ترجمه (۳۶ درصد از کتاب‌ها و ۲۹/۵ درصد از مقالات ترجمه هستند). در این بین اکثر کتاب‌های ترجمه از محتوای اطلاعاتی بالایی در این حوزه برخوردارند اما مقالات ترجمه چنان‌که باید، غنای علمی چندانی ندارند و تأثیر عمده‌ای را در پیشرفت این حوزه نداشته‌اند. همچنین نکته حائز اهمیت دیگر در مورد آثار تألیفی،

نمود نویسندهٔ پرکاری در این حوزه است (مرادی با انتشار ۴ مقاله در دههٔ ۱۳۵۰، نیاکان با انتشار یک پایان‌نامه، یک کتاب و یک مقاله و همچنین دستغیب با انتشار سه مقاله پرکارترین نویسندگان دههٔ ۱۳۸۰ هستند). این مورد خود گویای عدم تمرکز کتابداران بر حوزهٔ موضوعی خاص نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی و انتشار آثار در آن حوزه است.

۴. بیشترین آثار انتشاریافته در طول ۴ دهه‌ای که از طرح بحث نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در ایران می‌گذرد، به نمایه‌سازی و جنبه‌های مختلف آن اختصاص یافته است (۷۸/۳ درصد کل منابع)، و برخلاف اهمیت بسیار زیاد چکیده‌ها در حوزهٔ ذخیره و بازیابی اطلاعات - همپای نمایه‌ها - این حوزه چندان مورد توجه نویسندگان واقع نشده است و در حدود ۱۶/۹۸ درصد منابع به طور اختصاصی به بحث پیرامون چکیده‌نویسی، و ۴/۷۲ درصد از کل منابع نیز به طور مشترک به بحث پیرامون نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی پرداخته‌اند.

۵. کمتر از $\frac{1}{3}$ نتایج پایان‌نامه‌های انجام شده در این حوزه به صورت مقاله منتشر شده است. از طرفی مشخص نیست که نتایج کاربردی این پایان‌نامه‌ها تا چه حد مورد استفاده قرار گرفته است.

۶. تحقیقات انجام شده در زمینهٔ بررسی وضعیت نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی در ایران حاکی از وضعیت نامطلوبی است که در همهٔ زمینه‌های مورد بررسی هویدا است. دلیل اصلی این امر شاید توجه بیش از حد به فهرستنویسی و رده‌بندی منابع کتابی و عدم

توجه کافی به سازماندهی منابع غیرکتابی، به‌ویژه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی آنها باشد. دلیل دیگر این مسأله شاید عدم توجه لازم به آموزش اصولی این مبحث مانند مباحث فهرستنویسی و رده‌بندی - چه در دوره‌های تحصیلات دانشگاهی و چه در سازمان‌های ارائه‌دهندهٔ خدمات چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی - باشد. هرچند در دوره‌های کارشناسی ارشد و اخیراً نیز در دورهٔ کارشناسی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در برخی از دانشگاه‌ها، دو واحد به این موضوع اختصاص داده شده و به صورت پراکنده بعضی از سازمان‌های ارائه‌دهندهٔ خدمات به ارائهٔ آموزش در دوره‌های کوتاه‌مدت پرداخته‌اند، اما آموزش‌های ارائه شده کافی نبوده و کمبود بارز نمایه‌سازان و چکیده‌نویسان خبره، تشدیدکنندهٔ وضعیت نامطلوب پیش آمده است.

۷. همان‌طور که در مقدمه اشاره شد. ارائهٔ خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به پیش از انتشار آثاری در این حوزه برمی‌گردد. به این ترتیب که نخستین خدمت توسط پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران در سال ۱۳۴۸ با انتشار نشریه‌ای با عنوان «چکیده» آغاز شد. بعد از آن شاهد افزایش انتشار انواع نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها به شکل چاپی و الکترونیکی هستیم. در این زمینه پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران عمده‌ترین نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها را تهیه و منتشر می‌کند. خدمت برجسته دیگری در این زمینه انتشار نشریه‌ای با عنوان «نمایه» توسط دبیرخانهٔ هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور است. این مجله

از ابتدا (۱۳۷۰) به شکل چاپی و از سال ۱۳۷۶ به صورت بانک اطلاعات رایانه‌ای پاسخگوی نیاز پژوهشگران به اطلاعات مقالات نشریات ادواری فارسی است.

به‌طورکلی، با وجود منابع ارزشمندی در حوزه نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی و طرح دیرینه بحث در ایران نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به عنوان شیوه‌های سازمان دهی مواد، چنان‌که باید مورد توجه واقع نشده است. فرایندهای نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی به‌ویژه در مباحث جدید نیازمند مطالعات و پژوهش‌های بسیاری است که در حوزه عمل کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی، زبان‌شناسان، پژوهشگران هوش مصنوعی، و متخصصان علوم رایانه قرار می‌گیرد. البته نکته قابل ذکر این است که، متخصصان سایر رشته‌ها نسبت به این حوزه رویکردی فنی دارند و کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی رویکردی محتوایی؛ با این حال، تلاش و همکاری تمامی این متخصصان برای بهبود وضعیت کنونی لازم و ضروری به نظر می‌رسد. از طرف دیگر، لزوم یادگیری فرایندهای نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی برای تمامی ناشران و دست‌اندرکاران صنعت نشر و کلیه نویسندگانی که خود اقدام به تهیه نمایه و چکیده برای اثر خود می‌کنند نیز، ضرورتی انکارناپذیر است. همچنین باید تلاشی وسیع در جهت شناساندن اهمیت نمایه‌ها و چکیده‌ها در فرایند بازیابی اطلاعات برای تمامی پژوهشگرانی صورت گیرد که خواهان دست‌یابی به اطلاعاتی مفید و جامع در اسرع وقت هستند.

منابع

۱. آبادطلب، حجت. «بررسی وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب‌های علوم فنی و مهندسی فارسی انتشار یافته از سال ۱۳۶۷ تا پایان سال ۱۳۷۶». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۷۸.
۲. آذرنگ، عبدالحسین. «شیوه‌های نمایه‌سازی و انطباق آنها با ساختمان زبان فارسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۴.
۳. آرتانندی، سوزان. «نمایه‌سازی همارا». ترجمه فیروزان زهادی. نما، دوره هفتم، ۲ (۱۳۶۳). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir.
۴. آزادیان، آنوش. «نمایه‌سازی گردان و برخی از مشکلات آن در زبان فارسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۲.
۵. همو. «نمایه گردان و کاربرد آن در زبان فارسی». نما، دوره دوم، ۴ (۱۳۵۲). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir.
۶. آقابخشی، علی. *نمایه‌سازی همارا: مفاهیم و روش‌ها*. ویرایش ۳. تهران: چاپار، ۱۳۸۶.
۷. ابراهیمی، هما. «بررسی وضعیت نمایه‌سازی و میزان هم‌پوشانی پایگاه‌های اطلاعاتی نمایه، مقالات فارسی و مقالات فرهنگی فارسی در مراکز اطلاع‌رسانی نمایه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۵.
۸. اسونویوس، الین. «پیش‌همارایی، آری یا نه؟». ترجمه علی مزینانی. *فصلنامه کتاب*، دوره چهارم، ۴

(زمستان ۱۳۷۲): ۴۷۷-۵۰۶.

۹. اشرفی ریزی، حسن؛ کاظم پور، زهرا. «ارزیابی نمایه و نمایه‌سازی: معیارها و استانداردها». *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، دوره بیست و سوم، ۱ و ۲ (۱۳۸۶): ۱۵۱-۱۶۸.

۱۰. همو. «بررسی انسجام در نمایه‌سازی». *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، دوره بیست و دوم، ۴ (۱۳۸۶): ۸۳-۹۵.

۱۱. اعتمادی، پریچهر. «چکیده و چکیده‌نویسی». *نما*، دوره دوم، ۴ (۱۳۵۲). [قابل دسترسی در: www.irandoc.ac.ir]

۱۲. انصاری، مریم. «بررسی میزان هم‌پوشانی کلیدواژه‌های عنوان، عناوین مأخذ با توصیفگرهای نمایه‌سازی در پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی روانپزشکی، زنان و زایمان و قلب و عروق دانشگاه علوم پزشکی ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۸۰.

۱۳. ایرانشاهی، محمد. «بررسی میزان هم‌خوانی کلیدواژه‌های عنوان و توصیفگرهای نمایه‌سازان در پایگاه چکیده پایان‌نامه‌های ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۲.

۱۴. بدره‌ای، فریدون. «چکیده و چکیده‌نویسی». *کتابداری*، دوره چهارم (۱۳۵۱): ۵۹-۹۰.

۱۵. بلندیان کاشی، صدیقه. «تحلیل متن مقالات فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی و امکان نمایه‌سازی ماشینی آن‌ها بر اساس قانون زیف». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۵.

۱۶. بورکو، هارولد. «نمایه‌سازی بر اساس

احتمالات یا نمایه‌سازی توزینی». ترجمه منصوره باقری. *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۱۷۵-۱۸۲.

۱۷. پاپاپترو، ادیسیس؛ پاپاستاورو، استاوروس؛ وساماراس، جورج. «نمایه‌سازی توزیع شده وب با استفاده از خزنده مهاجر». ترجمه رستم مظفری غربا. *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، دوره بیست و یکم، ۱ (۱۳۸۴): ۷۹-۸۶.

۱۸. پیتنو مولینا، ماریا. «الگوی روش‌شناختی برای چکیده‌نویسی مستند». ترجمه علی مزینانی. *پیام کتابخانه*، دوره هفتم، ۱ (۱۳۷۶): ۵۵-۶۸.

۱۹. پورممتاز، علیرضا. *آماده‌سازی کتاب: بخش دوم هنر نمایه‌سازی به انضمام استانداردهای ایزو*. نویسندگان همکار شهره مدرسی تهرانی، محمد رنجبری. تهران: خانه کتاب ایران، ۱۳۸۲.

۲۰. تجعفری، معصومه. «ارزیابی نمایه‌های پایان کتاب‌های فارسی حوزه علوم اجتماعی از نظر رعایت ملاک‌های استاندارد ایزو ۹۹۹». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۴.

۲۱. تیموری‌خانی، افسانه. «لزوم استانداردسازی نمایه‌ها با نگاهی به نمایه‌های انتهای کتاب بر اساس استاندارد ایزو ۹۹۹-۱۹۹۶». *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۱۰۵-۱۱۰.

۲۲. حریری، مهرانگیز؛ توفیق، مسعوده. «نمایه گردان». *نما*، دوره هشتم، ۲ (۱۳۶۳). [قابل دسترسی در: www.irandoc.ac.ir]

۲۳. حسینی‌بهشتی، ملوک‌السادات. «کاربرد اصطلاح‌شناسی و واژه‌گزینی در نمایه‌سازی ماشینی و بازیابی اطلاعات». *اطلاع‌رسانی*، دوره هجدهم، ۳ و ۴ (۱۳۸۲): ۳۱-۴۴.

۲۴. حفیظی اردکانی، محسن. «تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران بین سالهای ۱۳۷۶-۱۳۷۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
۲۵. خندان، محمد. «متافیزیک زبان در نمایه‌سازی». *اطلاع‌شناسی*، دوره چهارم، ۱ و ۲ (۱۳۸۵): ۹۴-۱۱۷.
۲۶. دستغیب، محمدباقر. «مروری بر نمایه‌سازی متنی، محتوایی و فازی تصاویر رقمی: نظام بازیابی تصاویر رقمی». *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۱۱۱-۱۱۶.
۲۷. همو. «مروری بر نمایه‌سازی معانی پنهان: نظریه و کاربردها». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، دوره هفتم، ۱ (۱۳۸۳): ۵۳-۶۲.
۲۸. همو. «نمایه‌سازی سلسله‌مراتبی مدارک ساخت‌یافته». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، دوره هفتم، ۴ (۱۳۸۳): ۲۳-۳۲.
۲۹. دهنوی، فاطمه. «بررسی وضعیت نمایه‌های انتهای کتب فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۴۸ تا سال ۱۳۸۵ و مقایسه آن با استانداردهای بین‌المللی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۷.
۳۰. دیانی، محمدحسین. «بازخوانی زیربنا و ملاحظات نظری نمایه استنادی». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، دوره نهم، ۳ (۱۳۸۵): ۵-۱۱.
۳۱. دیبا، رضا؛ لاریجانی، حسن. «مقایسه چکیده‌های فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق (ع) از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۲ با استانداردهای بین‌المللی ایزو (ISO)». *کتابداری*، دوره چهل‌م، ۴۵ (۱۳۸۵): ۱۶۳-۱۸۹.
۳۲. راحمی‌پور، فتانه. «بررسی وضعیت نمایه‌نامه‌های نشریات ادواری فارسی انتشاریافته در تهران در سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۷۳». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۴.
۳۳. رافرتی، پولین؛ هیدرلی، راب. *نمایه‌سازی چند رسانه‌ای‌ها و آثار خلاق: مسائل مربوط به معنا و تفسیر*. ترجمه علی‌رضا رستمی‌گومه، رحمان معرفت. سمنان: دانشگاه سمنان، ۱۳۸۶.
۳۴. راولی، جنیفر. *نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی*. ترجمه جعفر مهرداد. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۷۴.
۳۵. رضایی، طاهره. «بررسی وضعیت نمایه‌سازی مواد مکتوب غیرکتابی در پژوهشگاه‌های شهر تهران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۸۳.
۳۶. ریند تات، استفان. «نمایه‌سازی معنایی: مورد پژوهی». ترجمه علی‌اکبر خاصه. *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۱۸۳-۱۸۸.
۳۷. زانک، لی. «مروری بر مراکز خدماتی چکیده‌نویسی و نمایه‌سازی در چین». ترجمه مهرداد و وزیرپور کشمیری. *اطلاع‌رسانی*، دوره دهم، ۱ (۱۳۷۳). [قابل دسترسی در: www.irandoc.ac.ir].
۳۸. زلفی‌گل، محمدعلی؛ شیرینی، مرتضی؛ کیانی‌بختیاری، ابوالفضل. «اهمیت رعایت اصول نمایه‌سازی در مستندات علمی». *رهیافت*، دوره سی و نهم (۱۳۸۶): ۳۷-۴۶.
۳۹. زوارقی، رسول. «نمایه‌سازی معنایی پنهان». *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۱۲۹-۱۴۴.

۴۰. سام آرام، کبری. «بهبود روش محاسبه مدخل‌ها در نمایه گردان جایگشتی». *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۶۱-۷۲.

۴۱. سبزی‌پور، مجید. «کاربرد فولکسونومی در بازنمودن تصاویر دیجیتالی، رویکردی نوین در نمایه‌سازی کاربرمدار». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، دوره یازدهم، ۱۱ (۱۳۸۷): ۱۴۳-۱۶۰.

۴۲. سمایی، مهدی. «مفرد و جمع در نمایه‌سازی». *اطلاع‌رسانی*، دوره شانزدهم، ۱ و ۲ (۱۳۷۹): ۲۷-۳۱.

۴۳. سنجی، مجید. «شناسایی واژه‌های غیر مفهومی (رایج) در نمایه‌سازی خودکار مدارک فارسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۷.

۴۴. سن ویل، دومینیک. *راهنمای نمایه‌سازی مدارک و گسترش اصطلاحنامه توسعه فرهنگی در کشورهای آسیا*. ترجمه عبدالحسین آذرنگ. تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۵۶.

۴۵. سینایی، علی. «نمایه‌سازی همارا». *نما*، دوره یکم، ۲ (۱۳۵۱). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir

۴۶. همو. «نقدی بر کتاب راهنمای نمایه‌سازی مدارک و گسترش اصطلاحنامه توسعه فرهنگی در کشورهای آسیا». ترجمه عبدالحسین آذرنگ. تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا. *نامه انجمن کتابداران ایران*، دوره یازدهم، ۱ (۱۳۵۷): ۸۷-۸۹.

۴۷. سینایی، علی؛ میرزاده، احمد؛ آزادیان، آنوش. «راهنمای نمایه‌سازی». *نما*، دوره سوم، ۱ و ۲ (۱۳۵۳). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir.

۴۸. شریفیان، داوود. «بررسی وضعیت نمایه‌های انتهای کتاب کتاب‌های زبان و ادب فارسی انتشار

یافته بین سال‌های ۱۳۷۰ تا پایان ۱۳۷۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۷۶.

۴۹. شریف، عاطفه. «مروری بر رویکردهای نمایه‌سازی خودکار وب: محتوامحوری، استناد محوری و معنامحوری». *کتابداری*، دوره سی و نهم، ۴۳ (۱۳۸۴): ۱۱۹-۱۵۰.

۵۰. شفیع‌پور فومنی، محمداسماعیل. *چکیده‌نویسی*. شیراز: نوید شیراز، ۱۳۸۶.

۵۱. شیردل، شهلا. «بررسی و مقایسه چکیده فارسی مقاله‌های مجله‌های علمی- پژوهشی حوزه علوم انسانی با استاندارد ۲۱۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۴.

۵۲. صدیق‌بهبادی، ماندانا. *اصول نمایه‌سازی براساس استاندارد ایزو ۹۹۹-۱۹۹۶*. با همکاری شیرین تعاونی ... [و دیگران]. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.

۵۳. صدیق‌بهبادی، ماندانا؛ مولوی، فرشته. *اصول چکیده‌نویسی براساس استاندارد ایزو ۲۱۴-۱۹۷۶*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.

۵۴. ضرغامیان، فرح‌الله. *نمایه و نمایه‌سازی*. تهران: باغ دانش، ۱۳۸۲.

۵۵. طاهری، مهدی. «بررسی تطبیقی کیفیت نمایه‌سازی و رتبه‌بندی اشیای محتوایی حاوی عناصر فراداده‌ای هسته دابلین و مارک ۲۱ توسط موتورهای کاوش عمومی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۷.

۵۶. فارسی، قربانعلی. «طرح پیشنهادی نمایه استنادی علوم جمهوری اسلامی ایران». پایان‌نامه

- کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۳۸۰.
۵۷. فاگمن، رابرت. *تحلیل موضوعی و نمایه‌سازی: مبانی نظری و توصیه‌های عملی*. ترجمه علی مزینانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴.
۵۸. فرایدی، پیتر. «نمایه‌سازی نشریات ادواری». ترجمه زهره آقامیری. نما، دوره اول، ۱ (۱۳۵۱). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir.
۵۹. فوسکت، دی. جی. «مسایل نمایه‌سازی نشریات علوم اجتماعی». ترجمه مهین دستمالچی. *اطلاع‌رسانی*، دوره سوم، ۳ و ۴ (۱۳۵۵). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir.
۶۰. قریب، زهرا. «بررسی وضعیت نمایه‌سازی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مستقر در شهر تهران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۷۷.
۶۱. عصاره، فریده؛ فارسی، قربانعلی. «نمایه‌اندازی علوم (SCI): ساختار و کاربردهای آن». *رهیافت*، دوره بیست و هفتم (۱۳۸۱): ۲۲۶-۲۳۳.
۶۲. علیدوستی، سیروس؛ عصاره، حسن؛ کاظم‌پور، زهرا. «کنترل کیفیت فرایند نمایه‌سازی». *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۹۳-۱۰۳.
۶۳. کاکالسکاهالم، اگنس. «اصطلاح‌های نمایه‌سازی برای مستندسازی رایانه‌ای: روشی کاربرمدار». ترجمه لیلا مرتضایی. *اطلاع‌رسانی*، دوره سیزدهم، ۱ (۱۳۷۶): ۳۱-۳۷.
۶۴. کریم‌زاده، سارا. «بررسی وضعیت چکیده‌های پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های فنی و مهندسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و مقایسه آن با استانداردهای چکیده‌نویسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۶.
۶۵. کریمی، سکینه. «مطالعه میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در نمایه‌های پایانی کتاب‌های فارسی معاصر ایران منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۷۷». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۷۸.
۶۶. کلیوند، دونالد بی؛ کلیوند، آنادی. *درآمدی بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی*. ترجمه مهدی حسینی. تهران: چاپار، ۱۳۸۵.
۶۷. کمیجانی، احمد. «ساختار نمایه‌سازی در موتورهای کاوش وب». *اطلاع‌رسانی*، دوره هفدهم، ۳ و ۴ (۱۳۸۱): ۴۴-۴۸.
۶۸. گیلوری، عباس. «نقش نمایه در نظام‌های بازیابی اطلاعات». *اطلاع‌رسانی*، دوره یازدهم، (۱۳۷۵): ۱۴-۲۳.
۶۹. همو. «نمایه‌سازی خودکار: گذشته، حال، آینده». *پیام کتابخانه*، دوره دهم، ۴ (۱۳۷۹): ۱۷-۲۵.
۷۰. لنکستر، اف. دبلیو. «انواع چکیده و کارکردهای آن». ترجمه علی شاه‌شجاعی. *اطلاع‌رسانی*، دوره سیزدهم، ۳ و ۴ (۱۳۷۷): ۵۹-۶۷.
۷۱. همو. *نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی: مبانی نظری و عملی*. ترجمه عباس گیلوری. تهران: چاپار، ۱۳۸۲.
۷۲. لی، دیوید. «ارزشیابی نمایه‌ها». ترجمه و تلخیص حیدر مختاری. *پیام کتابخانه*، دوره چهاردهم، ۱ و ۲ (۱۳۸۳): ۳۴-۴۸.

۷۳. لیشر، پیتر. «فرامتن و نمایه‌سازی». ترجمه کیوان کوشا. *فصلنامه کتاب*، دوره دهم، ۳ (پاییز ۱۳۷۸): ۱۲۰-۱۳۰.

۷۴. لیبز، بن آی. «سودمندی نمایه‌ها». ترجمه محسن نوکاریزی. *پیام کتابخانه*، دوره چهارم، ۳ و ۴ (۱۳۷۳): ۱۱۷-۱۲۲.

۷۵. محبت، پرویز. *اصول نمایه‌سازی همارا با تاکید بر علوم هسته‌ای*. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مرکز اسناد و مدارک علمی، ۱۳۶۴.

۷۶. همو. *راهنمای نمایه‌سازی به کمک رایانه برای نظام بین‌المللی اطلاع‌رسانی علوم هسته‌ای*. تهران: مرکز اطلاعات هسته‌ای سازمان انرژی اتمی ایران، ۱۳۶۶.

۷۷. محمدی‌فر، محمدرضا. *مبانی نمایه‌سازی*. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۱.

۷۸. مختاری، حیدر. «بررسی انطباق چکیده مقاله‌های مجلات دانشگاه‌های علوم پزشکی با دستورالعمل‌های گروه ونکور و استاندارد ایزو ۲۱۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۸۰.

۷۹. همو. «چکیده ساختاری و نقش آن در فشرده‌سازی اطلاعات علوم پزشکی و بهداشتی». *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۷۸-۷۳.

۸۰. مرادی، نورالله. «نظام نمایه‌سازی پرسبی». *نامه انجمن کتابداران ایران*، دوره دهم، ۳ (۱۳۵۶): ۳۶۲-۳۷۳.

۸۱. همو. «نظام نمایه‌سازی پرسبی: [قسمت دوم]». *نامه انجمن کتابداران ایران*، دوره دهم، ۴ (۱۳۵۶): ۲۷۹-۳۰۴.

۸۲. همو. *نمایه‌سازی همارا. نامه انجمن کتابداران ایران*، دوره نهم، ۱ (۱۳۵۵): ۸۴-۱۰۶.

۸۳. همو. «نمایه‌سازی همارا: [قسمت دوم]». *نامه انجمن کتابداران ایران*، دوره نهم، ۲ (۱۳۵۵): ۲۷۲-۲۹۵.

۸۴. مزینانی، علی. «بررسی نمایه‌های انتهای کتاب‌های علوم پزشکی فارسی منتشر شده بین سالهای ۱۳۷۲-۱۳۶۸». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۳.

۸۵. همو. «ملاک‌های تهیه نمایه کتاب، مجله و دیگر انتشارات». *پیام کتابخانه*، دوره چهارم، ۱ و ۲ (۱۳۷۳): ۸۸-۱۰۰.

۸۶. مساوات، جلیل. «نکاتی چند درباره چکیده و چکیده‌نویسی». *اطلاع‌رسانی*، دوره نهم، ۱ و ۲ (۱۳۶۴). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir.

۸۷. معتمدی، فاطمه. «نظام نمایه‌سازی (وورد اسمیت) در شبکه کتاب‌شناختی (اوسی‌ال‌سی)». *اطلاع‌رسانی*، دوره هفدهم، ۳ و ۴ (۱۳۸۱): ۱۱-۲۵.

۸۸. معمارطلوعی، محبوبه. «نحوه نمایه‌سازی پایان‌نامه‌ها در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران». *فصلنامه کتاب*، دوره سیزدهم، ۲ (تابستان ۱۳۸۱): ۵۷-۶۲.

۸۹. ملک‌محمدی، مریم. «بررسی وضعیت چکیده‌های پایان‌نامه‌های دکتری رشته‌های علوم انسانی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آن با استانداردهای چکیده‌نویسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۵.

۹۰. مهدوی، محمد تقی. *چکیده‌نویسی، مفاهیم و روش‌ها*. تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی ایران، ۱۳۶۶.

۹۱. مهرآبادی، میترا. «مقایسه موتورهای کاوش وب از لحاظ نحوه نمایه‌سازی اطلاعات (با تأکید بر حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
۹۲. موحد، ضیاء. «چکیده و چکیده‌نویسی». نما، دوره اول، ۲ (۱۳۵۱). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir
۹۳. موحد، ضیاء؛ میرزاده، احمد. «چکیده و چکیده‌نویسی: قسمت دوم». نما، دوره سوم، ۱ و ۲ (۱۳۵۳). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir
۹۴. مونزو رایز، آرتو. «به سوی نمایه‌سازی مفهومی با استفاده از تخصیص خودکار توصیف‌گرها». ترجمه حسن اشرفی‌ریزی. *فصلنامه کتاب*، دوره شانزدهم، ۴ (زمستان ۱۳۸۴): ۱۵۱-۱۵۶.
۹۵. میرجلیلی، حسین. «چگونگی نمایه‌سازی در پایگاه‌های اطلاعاتی مراکز اطلاع‌رسانی تهران». *فصلنامه کتاب*، دوره سیزدهم، ۱ (بهار ۱۳۸۱): ۵۱-۴۲.
۹۶. میرزاده، احمد. «نمایه و نمایه‌سازی». نما، دوره دوم، ۳ و ۴ (۱۳۵۲). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir
۹۷. نجیبی، مهدی. «آئین چکیده‌نویسی». *اطلاع‌رسانی*، دوره نوزدهم، ۱ و ۲ (۱۳۸۲): ۴۲-۴۷.
۸۹. نعمت‌زاده، شهین. «پارامتر هسته و نمایه‌سازی: مقایسه‌ای بین گروه اسمی انگلیسی و فارسی». *اطلاع‌رسانی*، دوره دوازدهم، ۱ (۱۳۷۵). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir
۹۹. نوروزی، علیرضا. *نمایه‌سازی کتاب: راهنمایی برای ناشران، نمایه‌سازان، کتابداران، مؤلفان و مترجمان*. تهران: چاپار، ۱۳۸۰.
۱۰۰. نیاکان، شهرزاد. «امکان‌سنجی نمایه‌سازی ماشینی در مرکز اطلاع‌رسانی جهاد کشاورزی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
۱۰۱. همو. «بررسی کاربرد نمایه‌سازی ماشینی در کتابخانه‌ها». *اطلاع‌رسانی*، دوره شانزدهم، ۳ و ۴ (۱۳۸۰). [قابل دسترسی در]: www.irandoc.ac.ir
۱۰۲. همو. *نمایه‌سازی ماشینی*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۳.
۱۰۳. هنینگر، مورین. «چه عواملی یک نمایه وب مناسب به وجود می‌آورند؟». ترجمه عبدالرضا نوروزی‌چاکلی. *پیام کتابخانه*، دوره دوازدهم، ۳ و ۴ (۱۳۸۱): ۶۵-۶۸.
۱۰۴. والترز، ویلیام اچ؛ وایلدنر، استر آی. «پوشش نمایه کتابشناختی در یک حوزه چندرشته‌ای». ترجمه لیلا مرتضایی. *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، دوره بیست و دوم، ۳ (۱۳۸۶): ۱۱۱-۱۳۴.
۱۰۵. یوسفی، احمد. «اصول و روش‌های نمایه‌سازی رایانه‌ای». *فصلنامه کتاب*، دوره نهم، ۲ (تابستان ۱۳۷۷): ۴۸-۶۰.
۱۰۶. یونسکو، یونی‌سیست. *اصول نمایه‌سازی*. ترجمه محمدنقی مهدوی. تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، مرکز اسناد و مدارک علمی، ۱۳۶۴.
107. Bagheri, Mansureh. "Indexing and abstracting services in Iran: A study". Ph.D. Panjab university, 2000.

تاریخ تأیید: ۱۳۸۸/۸/۲۴